

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سیاستگذاری ساختار قدرت در ایران

دکتر عباس مصلی نژاد

دانشیار دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۷۸۵۲

شماره انتشار ۳۴۴۵

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	مصلی‌نژاد، عباس، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور	سیاست‌گذاری ساختار قدرت در ایران / عباس مصلی‌نژاد.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۴۵۲ ص.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران: شماره ۳۴۴۵.
شابک	978-964-03-6523-6
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبیا.
یادداشت	کتابنامه: ص. ۴۲۹ - ۴۴۰، همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت	نمایه.
موضوع	قدرت (علوم اجتماعی) -- ایران -- تاریخ.
موضوع	اسلام و سیاست -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۳ - ۱۴ ق.
موضوع	قانونگذاری
موضوع	ایران -- سیاست و حکومت.
موضوع	ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۱۳ ق. - ۱۴.
شناخته افزوده	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات.
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۲ س ۹ م ۶ / JC ۳۳۰
رده‌بندی دیویی	۳۰۲/۳ ۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۲۰۵۳۴

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود.

ISBN: 978-964-03-6523-6

9 789640 365236

عنوان: سیاست‌گذاری ساختار قدرت در ایران

تألیف: دکتر عباس مصلی‌نژاد

ویراستار: مجید جهانی نوق

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

یهأ: ۲۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - سایت: <http://press.ut.ac.ir>

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۰۱۲۰۷۸

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱

فصل اول

- عوامل و نشانه‌های فرهنگی، اجتماعی ساختار سیاسی ایران..... ۱
- ۱- نشانه‌های فرهنگ ساختاری ایران..... ۲
- ۱-۱- ابهام در ادبیات سیاسی و ساختاری ایران..... ۳
- ۱-۲- ابهام در الگوی کنش گروه‌های اجتماعی..... ۴
- ۱-۳- تعارف‌های نمادین در فرهنگ سیاسی ایران..... ۵
- ۱-۴- هنجارگرایی نمادین و هنجارگریزی در فرهنگ سیاسی ایران..... ۶
- ۱-۵- وفاداری نمادین در فرهنگ سیاسی ایران..... ۸
- ۱-۶- بی‌اعتمادی در فرهنگ سیاسی و اجتماعی ایران..... ۱۰
- ۲- نقش و کارکرد موعودگرایی در فرهنگ و ساختار سیاسی ایران..... ۱۳
- ۳- پویایی‌های اجتماعی در ساختار سیاسی ایران..... ۱۵
- ۴- درهم‌تنیدگی‌های اجتماعی و پیچیدگی‌های ساختار سیاسی..... ۱۸
- ۵- تمایز الگویی و نهادی در ساختار سیاسی ایران..... ۲۰

فصل دوم

- عوامل و نشانه‌های تحول تاریخی و ساختاری دولت در ایران..... ۲۳
- ۱- تغییرپذیری و تحول در دوران گذار سیاسی..... ۲۴
- ۲- تحرک گروه‌های گم‌ریز از مرکز در دوره‌های گذار..... ۲۵
- ۳- بازآفرینی مرکزیت قدرت در ساختار سیاسی ایران..... ۲۸
- ۴- فرایند تحول ساختار سیاسی ایران معاصر..... ۳۱
- ۵- فرایندهای تحول نیروهای اجتماعی ایران..... ۳۳
- ۶- فرایند تحول فرهنگ ساختاری ایران..... ۳۷
- ۷- سیاستگذاری ساخت قدرت و تحول آن در عصر پهلوی..... ۳۹
- ۷-۱- نشانه‌های ساختاری (داخلی - بین‌المللی) به قدرت رسیدن رضاشاه..... ۴۰
- ۷-۲- نشانه‌های ساختاری (داخلی - بین‌المللی) به قدرت رسیدن محمدرضاشاه..... ۴۱

- ۳-۷- نشانه‌های ساختاری تحول سیاسی ایران بعد از کودتای ۲۸ مرداد..... ۴۲
- ۴-۷- نشانه‌های ساختاری تحول سیاسی ایران بعد از قیام ۱۵ خرداد..... ۴۳
- ۵-۷- نشانه‌های ساختاری تحول سیاسی ایران در آستانه انقلاب اسلامی..... ۴۴

فصل سوم

- ۴۷- نشانه‌های تاریخی روابط دولت و جامعه در ایران.....
- ۴۸- ۱- روابط دولت و جامعه در نظام عشیره‌ای ایران.....
- ۵۲- ۲- ظهور دولت مدرن و تحول ساختار اجتماعی - اقتصادی نظام عشیره‌ای در ایران.....
- ۵۸- ۳- نقش بازیگران فراملی در تحول رابطه دولت و جامعه در ایران.....
- ۶۲- ۴- نقش نیروهای اجتماعی در تحول رابطه دولت و جامعه در ایران.....
- ۶۸- ۵- روابط دولت و جامعه در عصر ظهور دولت مدرن.....

فصل چهارم

- ۷۳- نشانه‌های ساختاری دولت در عصر پهلوی دوم.....
- ۷۴- ۱- رهیافت‌های تحلیل دولت در ایران.....
- ۷۵- ۱-۱- رهیافت عدم تناسب ساختار تمرکزگرا با مطالبات نیروهای اجتماعی.....
- ۷۷- ۱-۲- رهیافت عدم تناسب ساختار تمرکزگرا با عقلانیت مدرن.....
- ۷۹- ۱-۳- رهیافت دولت فراطبقاتی و گسست با طبقات اجتماعی ایران.....
- ۸۱- ۲- بنیان‌های مشروعیت ساختار سیاسی و دولت در دوره پهلوی اول.....
- ۸۲- ۱-۲- رویکرد گروه‌های اجتماعی و دینی نسبت به اقتدارگرایی ساختاری رضاشاه.....
- ۸۴- ۲-۲- فرایند شکل‌گیری اقتدارگرایی و دولت سلطانی در دوره رضاشاه.....
- ۸۵- ۲-۳- بازسازی و کنترل ساختار اقتصادی ایران در دوره اقتدارگرایی رضاشاه.....
- ۸۷- ۲-۴- بازسازی و ارتقاء ساختار نظامی ایران در دوره اقتدارگرایی رضاشاه.....
- ۸۹- ۲-۵- نقش ساختار اجتماعی و بوروکراتیک در شکل‌گیری اقتدارگرایی رضاشاه.....
- ۹۱- ۲-۶- فرایند واکنش اجتماعی نسبت به اقتدارگرایی ساختاری رضاشاه.....

فصل پنجم

- ۹۳- تحول روابط دولت و جامعه در عصر رضاشاه.....
- ۹۶- ۱- نوسازی و تحول در ساختار اجتماعی - اقتصادی عصر رضاشاه.....

۹۷.....	۲- نوسازی و ظهور سرمایه‌داری صنعتی
۹۸.....	۳- نوسازی و تحول اقتصاد بازار در عصر رضاشاه
۱۰۴.....	۴- نوسازی و تحول نهادهای بوروکراتیک
۱۰۵.....	۵- دولت و برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی
۱۰۷.....	۶- برنامه‌ریزی توسعه صنعتی

فصل ششم

۱۱۱.....	نشانه‌های ساختاری دولت و قدرت سیاسی در دوره پهلوی دوم
۱۱۲.....	۱- بنیان‌های مشروعیت ساختار سیاسی پهلوی دوم
۱۱۲.....	۱-۱- نقش دربار و نهادهای وابسته به سلطنت در مشروعیت‌سازی ساختاری
۱۱۵.....	۱-۲- کارکرد نهادهای امنیتی در روند مشروعیت‌سازی ساختاری
۱۱۸.....	۱-۳- تصویرسازی از شاه در روند مشروعیت‌سازی سیاسی
۱۲۱.....	۱-۴- اقتدارگرایی بوروکراتیک در ساختار سیاسی پهلوی دوم
۱۲۳.....	۲- نقش دولت و نیروهای اجتماعی در شکل‌گیری کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲
۱۲۶.....	۲-۱- ماهیت دولت بعد از کودتا
۱۲۹.....	۲-۲- نخبگان و دولت بعد از کودتا
۱۳۳.....	۳- فرایند ظهور و تکامل دولت نئوپاتریمونیالیسم در ایران
۱۳۳.....	۳-۱- نقش نوسازی و رشد اقتصادی در شکل‌گیری دولت سلطانی
۱۳۴.....	۳-۲- پیامدهای سرکوب جنبش ۱۵ خرداد در شکل‌گیری دولت سلطانی
۱۳۷.....	۳-۳- تمرکز قدرت ساختاری - اجتماعی و شکل‌گیری دولت سلطانی
۱۳۸.....	۳-۴- تأثیر افزایش قیمت نفت بر ساختار دولت سلطانی

فصل هفتم

۱۴۱.....	رابطه دولت و جامعه در عصر محمدرضاشاه
۱۴۳.....	۱- شکل‌بندی‌های اجتماعی و اقتصادی در دوره اول حکومت محمدرضاشاه (۱۳۲۰-۱۳۳۲)
۱۴۴.....	۲- شکل‌بندی‌های اجتماعی و اقتصادی در دوره دوم حکومت محمدرضاشاه (۱۳۳۲-۴۲)
۱۴۶.....	۳- شکل‌بندی‌های اجتماعی و اقتصادی تحول در دوره سوم حکومت محمدرضاشاه (سرکوب و نوسازی)
۱۵۱.....	۴- سیاستگذاری دولت و ساختار اقتصادی دولت پهلوی در دهه ۱۳۴۰

- ۴-۱- شکل‌گیری دولت رانتیر در دهه ۱۳۴۰..... ۱۵۱
- ۴-۲- ظهور بورژوازی کمپرادور در دهه ۱۳۴۰..... ۱۵۲
- ۴-۳- رابطه دولت و طبقات اقتصادی در دهه ۱۳۴۰..... ۱۵۴
- ۵- تاثیر برنامه توسعه بر شکل‌بندی نیروهای اجتماعی و طبقات اقتصادی ایران..... ۱۵۸
- ۶- دولت فراطبقاتی و ظهور نیروهای حاشیه‌ای انقلابی در ایران..... ۱۶۱
- ۶-۱- جذب نیروهای حاشیه‌ای در نهادهای اجتماعی مجاور سیستمی..... ۱۶۳
- ۶-۲- عوامل اجتماعی و اقتصادی جذب نیروهای حاشیه‌ای به نهادهای مذهبی..... ۱۶۴

فصل هشتم

- تاثیر برنامه توسعه بر سیاستگذاری دولتی و نیروهای اجتماعی ایران..... ۱۶۷
- ۱- برنامه اقتصادی و تکامل دولت اقتدارگرا بعد از کودتای ۲۸ مرداد..... ۱۶۸
- ۲- اجرای برنامه نوسازی و نقش ایالات‌متحده در سازماندهی دولت اقتدارگرا..... ۱۷۰
- ۳- تاثیر برنامه توسعه آمریکامحور در جنبش اجتماعی ایران..... ۱۷۲
- ۴- اصلاحات ارضی و سازماندهی دولت فراطبقاتی در ایران (سازماندهی دولت تک‌حزبی)..... ۱۷۴
- ۵- توسعه نامتوازن و گسترش روند مهاجرت به شهرها..... ۱۷۶
- ۵-۱- ضرورت‌های راهبردی جایگزینی واردات در برنامه توسعه اقتصادی..... ۱۷۶
- ۵-۲- کاهش تولیدات کشاورزی و تغییر در معادله قدرت طبقات اقتصادی..... ۱۷۹
- ۶- پیامدهای سیاسی - اجتماعی برنامه توسعه و اصلاحات ارضی..... ۱۸۰
- ۷- تاثیر دولت فراطبقاتی بر ماهیت نخبگان و نهادهای سیاسی..... ۱۸۲
- ۷-۱- ماهیت نهادهای سیاسی و حزبی در دولت فراطبقاتی..... ۱۸۳
- ۷-۲- ماهیت و فرایند سازماندهی نخبگان سیاسی در دولت فراطبقاتی..... ۱۸۳
- ۷-۳- ماهیت و فرایند سیاستگذاری اقتصادی در دولت فراطبقاتی..... ۱۸۴

فصل نهم

- رهیافت‌های نظری دولت و ساختار قدرت در نظام جمهوری اسلامی..... ۱۸۹
- ۱- رهیافت دولت کنگلومرایی در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی..... ۱۹۰
- ۲- رهیافت دولت ایدئولوژیک و نظریه جابه‌جایی ساختاری در جمهوری اسلامی..... ۱۹۰
- ۳- رهیافت دولت دینی در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی..... ۱۹۱
- ۴- رهیافت دولت سلسله‌مراتبی و انتشار فراگیر در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی..... ۱۹۲

۵-	رهیافت دولت سرائیتی و انتشار مرحله‌ای در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی.....	۱۹۴
۶-	رهیافت پخش تکاملی و روند شکل‌گیری دولت در جمهوری اسلامی.....	۱۹۴
۷-	رهیافت دولت فرسایش‌یابنده در خاورمیانه.....	۱۹۷
۸-	رهیافت دولت گسترش‌گرا و صدور قالب‌های ارزشی - هنجاری.....	۱۹۹
۹-	رهیافت دولت پوپولیستی اقتدارگرای مذهبی.....	۲۰۱
۱۰-	رهیافت دولت پوپولیستی اقتدارگرا.....	۲۰۸
۱۱-	رهیافت دولت شبه‌اقتدارگرای نوساز (نگرش پل بروکر).....	۲۱۴
۱۲-	رهیافت دولت اقتدارگرای بوروکراتیک.....	۲۱۸
۱۳-	رهیافت دولت رانتیر در ایران.....	۲۲۳
۱۴-	رهیافت دولت کنگلومرایی در ایران.....	۲۳۲

فصل دهم

زیرساخت‌های فرهنگی دولت و نظام سیاسی در جمهوری اسلامی.....	۲۳۷
۱- اتوپیاگرایی و اندیشه دولت دینی در فرهنگ سیاسی انقلاب.....	۲۳۸
۲- احیاگرایی دینی در فرهنگ انقلاب اسلامی.....	۲۳۹
۳- بی‌اعتمادی به قدرت‌های بزرگ در سیاست بین‌الملل.....	۲۴۰
۴- بازتولید گفتمان غرب‌زدگی.....	۲۴۲
۵- الگوسازی برای دولت دینی.....	۲۴۳
۶- انسجام اجتماعی و هویت‌گرایی دینی.....	۲۴۶
۷- ایدئولوژیک‌سازی کنش سیاسی و بین‌المللی.....	۲۴۸
۸- مرکزیت‌گرایی ایدئولوژیک و راهبردی.....	۲۵۰

فصل یازدهم

ساختار و ماهیت دولت در نظام جمهوری اسلامی.....	۲۵۳
۱- تعامل دین و دولت در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی.....	۲۵۴
۱-۱- رهیافت‌های دولت دینی.....	۲۵۴
۱-۲- پیوند شرع و قانون در سازماندهی دولت دینی.....	۲۵۶
۱-۳- فرایند انتقال دین‌گرایی نهادی به دین‌گرایی ساختاری.....	۲۵۸
۱-۴- جایگاه‌یابی روحانیت در ساختار قدرت.....	۲۵۹

- ۲- انعطاف‌پذیری نهادی و فرایندی در ساختار سیاسی ایران..... ۲۶۰
- ۲-۱- موازنه‌گرایی عمل‌گرایانه بین نخبگان و نهادهای سیاسی..... ۲۶۱
- ۲-۲- سازوکارهای تعاملی در روند گذار از بحران جانشینی..... ۲۶۲
- ۲-۳- بازنگری حقوقی و بازسازی ساختاری نظام سیاسی..... ۲۶۴
- ۳- عمل‌گرایی ایدئولوژیک و بازسازی ساختاری - نهادی..... ۲۶۵
- ۳-۱- انعطاف‌پذیری ساختاری در روند بازنگری قانون اساسی..... ۲۶۶
- ۳-۲- نهادهای بازسازی عمل‌گرایی ایدئولوژیک..... ۲۶۸
- ۳-۳- الهام‌بخشی فراساختاری در کارویژه نخبگان و نهادهای سیاسی ایران..... ۲۶۸
- ۳-۴- عمل‌گرایی حفظ محور و ساختارگرایی در نظام سیاسی..... ۲۶۹
- ۳-۵- مقابله‌گرایی با تهدیدات نوظهور و تصاعدی‌بنده..... ۲۷۰
- ۴- تناوب قدرت در نخبگان سیاسی و کارگزاران اجرایی..... ۲۷۲

فصل دوازدهم

- تحول در سیاستگذاری دولت و ساختار اقتصادی جمهوری اسلامی..... ۲۷۵
- ۱- تداوم شکل‌بندی‌های اقتصاد سیاسی ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۷۶
- ۲- تحول در ساختار اقتصادی ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۷۸
- ۳- فرایند ملی‌سازی موسسات اقتصادی بورژوازی کمپرادور..... ۲۷۹
- ۴- جایگاه بازار در ساختار اقتصادی جمهوری اسلامی..... ۲۸۲
- ۵- فرایند دولتی‌سازی موسسات اقتصادی ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۲۸۷
- ۶- سیاستگذاری اقتصادی ایران در دوران جنگ تحمیلی (۶۷-۱۳۵۹)..... ۲۸۹
- ۷- تداوم سازوکارهای بورژوازی در ساختار اقتصادی جمهوری اسلامی..... ۲۹۲
- ۸- سیاستگذاری اقتصادی در برنامه اول و دوم توسعه..... ۲۹۹

فصل سیزدهم

- ساختار اجتماعی، نهادهای مدنی و مشارکت سیاسی در نظام جمهوری اسلامی..... ۳۰۱
- ۱- فرایند گسترش مطالبات اجتماعی و مشارکت سیاسی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۳۰۴
- ۲- مشارکت و آزادی‌های سیاسی در قانون اساسی جمهوری اسلامی..... ۳۰۷
- ۳- جایگاه احزاب در ساختار سیاسی و نهادی..... ۳۰۸
- ۴- فرایندهای کنش سیاسی نهضت آزادی..... ۳۱۰

- ۵- جامعه‌شناسی رقابت گروه‌های درون ساختاری..... ۳۱۱
- ۶- نقش ساختار اجتماعی و نهادهای جامعه مدنی در فرایند تحول ساختاری..... ۳۱۴
- ۷- شاخص‌های ساختاری دولت رانتیر در ایران..... ۳۱۵
- ۸- جهت‌گیری سیاستگذاری اقتصادی در ساختار سیاسی..... ۳۱۸

فصل چهاردهم

عناصر و فرایند سیاستگذاری در ساختار سیاسی ایران..... ۳۲۱

- ۱- کارویژه سیاستگذاری در ساختارهای حکومتی..... ۳۲۳

- ۱-۱- نقش فرهنگ سیاسی در سیاستگذاری عمومی..... ۳۲۴

- ۱-۲- نقش ساختار سیاسی در سیاستگذاری عمومی..... ۳۲۴

- ۱-۳- نقش نخبگان حکومتی در سیاستگذاری عمومی..... ۳۲۵

- ۱-۴- تنظیم خط مشی اجرایی در سیاستگذاری عمومی..... ۳۲۵

- ۲- تأثیر روندهای سیاستگذاری عمومی بر کارویژه‌های دولت..... ۳۲۶

- ۲-۱- سیاستگذاری موضوعات جدید دولت..... ۳۲۶

- ۲-۲- نقش دولت در تقاضا برای سیاستگذاری..... ۳۲۷

- ۲-۳- سازماندهی اجرایی موضوعات دولتی در روند سیاستگذاری عمومی..... ۳۲۷

- ۲-۴- تبادل نظر اجرایی نخبگان و تنظیم سیاست‌ها در روند سیاستگذاری عمومی..... ۳۲۸

- ۲-۵- نقش دولت در اجرایی‌سازی سیاست‌ها..... ۳۲۸

- ۳- نقش و کارکرد دولت در تحولات سیاسی ایران..... ۳۲۹

- ۳-۱- نقش سیاستگذاری عمومی و مهندسی اجتماعی در تحولات سیاسی..... ۳۲۹

- ۳-۲- روند مهندسی اجتماعی و سیاستگذاری اقتصادی در ایران..... ۳۳۰

- ۳-۳- الگوهای مهندسی اجتماعی و سیاستگذاری اقتصادی در ایران..... ۳۳۱

- ۴- نقش نیروهای ساختاری و اجتماعی در سیاستگذاری عمومی ایران..... ۳۳۳

- ۴-۱- جایگاه رهبری در سیاستگذاری و ساختار سیاسی..... ۳۳۳

- ۴-۲- جایگاه روحانیت و ایدئولوژی دینی در سیاستگذاری حکومتی..... ۳۳۴

- ۴-۳- جایگاه نخبگان فکری و روشنفکران در فرایند سیاستگذاری اجرایی..... ۳۳۹

- ۵- تداوم و تحول سیاستگذاری امنیتی در ایران..... ۳۴۰

- ۵-۱- نشانه‌های سیاستگذاری راهبردی و امنیتی در جمهوری اسلامی..... ۳۴۰

- ۵-۲- مقابله با تهدیدات درون ساختاری در سیاستگذاری امنیتی جمهوری اسلامی..... ۳۴۱

- ۳-۵- سازماندهی گروه‌های اجتماعی برای تداوم دفاع مقدس..... ۳۴۲
- ۴-۵- تداوم و ترمیم زیرساخت‌های دولت بعد از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۳۴۵
- ۵-۵- سیاستگذاری کنترل و مقابله با گروه‌های اپوزیسیون برانداز..... ۳۴۷
- ۶-۵- سیاستگذاری امنیتی فرایند جانشینی در ساختار سیاسی ایران..... ۳۴۹
- ۷-۵- سیاستگذاری امنیتی کنترل دوران گذار در فرایند جانشینی سیاسی در ایران..... ۳۵۳
- ۸-۵- سیاستگذاری مدیریت گروه‌های اپوزیسیون در ساختار سیاسی ایران..... ۳۵۴
- ۹-۵- سیاستگذاری امنیتی صدور انقلاب..... ۳۵۷

فصل پانزدهم

- تغییرات ساختاری و بازنگری قانون اساسی جمهوری اسلامی..... ۳۶۰
- ۱- نقش عوامل ساختاری در بازنگری قانون اساسی..... ۳۶۱
- ۲- ضرورت‌های ساختاری و فرایند بازنگری قانون اساسی..... ۳۶۲
- ۳- رویکردهای حاکم در هیأت بازنگری قانون اساسی..... ۳۶۳
- ۴- تحرک ساختاری و نهادهای مدیریت بحران در بازنگری قانون اساسی..... ۳۶۵
- ۵- فرسایش ساختار قدیم و فرایند بازسازی ساختار جدید در ایران..... ۳۶۷
- ۶- استعفای آیت‌الله منتظری و سازماندهی فرایندهای قانونی جدید قدرت سیاسی..... ۳۷۰
- ۷- پیامدهای ساختاری و اجرایی بازنگری قانون اساسی..... ۳۷۳
- ۸- جایگاه رهبری در ساختار سیاسی ایران..... ۳۷۴
- ۹- جایگاه رئیس‌جمهور در ساختار سیاسی ایران..... ۳۷۷
- ۱۰- فرایند تصمیم‌گیری امنیتی و جایگاه شورای عالی امنیت ملی در ساختار سیاسی ایران..... ۳۷۹
- ۱۱- جایگاه قوه قضائیه در ساختار سیاسی ایران..... ۳۸۱
- ۱۲- جایگاه مجمع تشخیص مصلحت نظام در ساختار سیاسی ایران..... ۳۸۲
- ۱۳- جایگاه شورای نگهبان در ساختار سیاسی ایران..... ۳۸۵
- ۱۴- ساختار و فرایند سیاستگذاری خارجی ایران در جمهوری دوم..... ۳۹۰

فصل شانزدهم

- تحولات ساختار سیاسی ایران در جمهوری دوم..... ۳۹۵
- ۱- بازنگری قانون اساسی براساس تجارب دهه اول انقلاب اسلامی..... ۳۹۷
- ۲- جابه‌جایی در کارگزاران اجرایی و فرایندهای کنش سیاسی..... ۳۹۸

۴۰۰	۳- گذار مسالمت‌آمیز در روند جابه‌جایی قدرت سیاسی ایران
۴۰۳	۴- حاشیه‌ای شدن گروه‌های چپ درون ساختاری در ایران
۴۰۵	۵- بی‌اثرسازی کنش تهاجمی اپوزیسیون برانداز
۴۰۷	۶- تداوم رقابت نخبگان سیاسی درون ساختاری
۴۰۸	۷- ناکارآمدی اپوزیسیون حاشیه‌ای در تأثیرگذاری بر ساختار قدرت ایران
۴۰۹	۸- تدوین برنامه توسعه و اجرای سیاست درهای باز اقتصادی
۴۱۱	۹- جهت‌گیری سیاستگذاری خارجی ایران در دوران جمهوری دوم
۴۱۵	نتیجه
۴۱۹	فهرست منابع فارسی
۴۲۴	فهرست منابع لاتین
۴۳۱	نمایه

مقدمه

ایران از نظر فرهنگ و تمدن در بین کشورهای خاورمیانه از پیشینه تاریخی طولانی تری برخوردار است. ساختار سیاسی در ایران همواره تحت تاثیر تاریخ طولانی و فرهنگ اجتماعی آن قرار داشته است. اگرچه گستره جغرافیای سرزمینی ایران از سال ۱۱۹۲ تا ۱۲۰۷ هجری شمسی (۱۸۱۳ تا ۱۸۲۸ میلادی) در حدود ۵۰ درصد کاهش یافت، اما هیچگاه در فضای مستعمراتی قرار نگرفت. استعمار، ساختار سیاسی کشورها را تحت تاثیر قرار داده و می تواند فرهنگ وارونه ای را تولید کند. در این راستا، قدرت های بزرگ از سال ۸۹۸ شمسی (۱۵۱۹ میلادی) تاکنون تلاش داشته اند تا بر حوزه های قدرت سیاسی و اجتماعی ایران تاثیر گذار باشند.

اگرچه مدرنیته برای جهان غرب، جلوه هایی از قدرت، سازمان، عقلانیت و فرهنگ کنش ساختاری را به وجود آورد، اما در ایران چنین فرایندی منجر به افزایش تضادهای درون ساختاری، منطقه ای و بین المللی شده است. فرهنگ و ساختار سیاسی ایران در این دوره تحت تاثیر نیروهای مهاجم خارجی قرار داشت که این امر منجر به شکل گیری دوگانگی های مشهودی در جهت گیری، رفتار سیاسی و قابلیت های راهبردی ایران شده است. روح الله رمضانی که بیش از ۴۰ سال به عنوان اصلی ترین متخصص مسائل سیاسی و سیاست خارجی ایران به مطالعات آکادمیک مبادرت کرده بر این اعتقاد است که بخش قابل توجهی از تضادهای ساختاری و اجتماعی در ایران ناشی از تداوم روحیه امپراطوری بدون توجه به قدرت ساختاری است. وی بر این اعتقاد است که اندیشه امپراطوری در جامعه ایرانی باقی مانده، در حالیکه دیوارهای امپراطوری فرو ریخته است (فولر ۱۳۷۳، ۴۲).

ایران در زمره کشورهای محسوب می شود که دارای ساختار سیاسی بسیار پیچیده است که این امر بازتاب ابهام بین واقعیت های عینی و هنجارهای سیاسی - اجتماعی است. به طور کلی ساختار، چگونگی توزیع قدرت در جامعه را منعکس می سازد. ساختارگرایان نه تنها در حوزه اجتماعی بلکه در حوزه بین المللی بر نقش و شکل بندی های توزیع قدرت تاکید دارند. طبیعی است که در نظام های سیاسی بسیار پیچیده ای مانند ایران، کنش ارتباطی بازیگران به راحتی انجام نمی گیرد؛ بدین معنی که قالب های هنجاری فراتر از ساختار سیاسی، نهادهای اجتماعی و شکل بندی های حقوقی قرار دارد. چنین نشانه هایی، جلوه هایی از تغییر و برگشت پذیری سریع در هنجارها، نخبگان، نهادهای اجتماعی و ساخت های سیاسی را به وجود می آورد. اگرچه فرهنگ سیاسی نقش موثری در کنش گروه های اجتماعی دارد، اما باید بر این امر تاکید داشت که فرهنگ عامل تاثیر گذار بر شکل گیری و فرایندهای کنش در ساختار سیاسی است.

چنین رویکردی بیانگر آن است که جامعه و نظام سیاسی در ایران توجه چندانی به موضوع ساختار قدرت ندارند. بسیاری از کنش‌های اجتماعی نخبگان ایرانی ماهیت غیرساختاری دارد؛ به گونه‌ای که رویکرد عمومی نظام سیاسی ایران در دوران قاجاریه، پهلوی و جمهوری اسلامی در انتقاد از ساختار قدرت در نظام بین‌الملل است. محمدرضا پهلوی، کتاب پاسخ به تاریخ را براساس رویکردی تبیین کرد که تباری آمریکا و اتحاد شوروی را عامل اصلی سقوط خود می‌دانست. نگرش انتقادی به ساختار قدرت در ادبیات سیاسی جمهوری اسلامی نیز مشاهده می‌شود. وقتی که صحبت از *استکبار جهانی* می‌شود، باید آن را نماد مداخله پایان‌ناپذیر قدرت‌های بزرگ در امور داخلی ایران دانست. بر این اساس، رویکرد انتقادی، نوعی نگرش ضد ساختاری در محیط اجتماعی، کنش نخبگان و جهت‌گیری نظام سیاسی در ایران را شکل می‌دهد.

در این کتاب تلاش می‌شود تا ساختار قدرت سیاسی جمهوری اسلامی براساس نشانه‌های هنجاری، فرهنگی و اجتماعی حاکم بر آن بررسی شود. به همین دلیل است که ساختار را به عنوان فضای بر ساخته شده ناشی از کنش گروه‌های اجتماعی می‌دانند. درک ساختار سیاسی و فرایندهای کنش در جمهوری اسلامی ایران بدون توجه به عناصر محیط اجتماعی و تجارب تاریخی امکان‌پذیر نیست. تحلیل تاریخی - ساختاری به عنوان محور اصلی روش‌شناسی پژوهش انتخاب شده است. به همان گونه‌ای که هنجارها در فرایند تاریخی، برسازی^۱ می‌شوند، ساختارهای سیاسی نیز تحت تاثیر فرهنگ، هنجار و کنش اجتماعی بازتولید می‌شوند.

هدف از تبیین ساختار قدرت سیاسی ایران در چارچوب رهیافت‌های سیاستگذاری آن است که زمینه‌های تنظیم *مدل سیاسی* درباره ساختار قدرت سیاسی ایران، چگونگی توزیع ارزش‌ها و فرایندهای تصمیم‌گیری سیاسی ارائه شود. به طور کلی، سیاستگذاری نشانه‌هایی از مدل سیاسی در کنش بازیگران تلقی می‌شود. استفاده از مفاهیم عمومی درباره فرهنگ و ساختار سیاسی ایران را باید به عنوان نشانه‌هایی از اثربخشی فرهنگ، نظام اجتماعی و ساختار اقتصادی در مدل‌های تصمیم‌گیری و سازماندهی نظام سیاسی تلقی کرد.

پیشچیدگی‌های فرهنگ و کنش اجتماعی در ایران، آثار خود را بر ساختار سیاسی به جا گذاشته است. پیشچیدگی فرهنگ سیاسی را می‌توان در ساختار قدرت و الگوی کنش کارگزاران اجرایی مورد توجه قرار داد. رشد اقتصادی در ایران به طور کلی تحت تاثیر فروش نفت و برنامه‌های مربوط به توسعه جهانی است که خود پیشچیدگی‌های مضاعفی را در ساختار سیاسی ایجاد کرده است. درآمدهای نفتی

دولت در زمره عواملی محسوب می‌شود که اقتدار ساختاری و توانایی کنش در حوزه‌های مختلف را به وجود آورده است. آثار تحریم‌های نفتی بر اقتصاد ایران نشان می‌دهد که نه تنها جامعه بلکه دولت و نظام سیاسی بدون توجه به چنین درآمدی امکان ادامه الگوهای کنش مبتنی بر انتظار و اقتدار را نخواهند داشت. بنابراین فروش نفت در اقتصاد سیاسی ایران به همان گونه‌ای که در زمره عوامل اقتدار ساختاری محسوب می‌شود، نوسانات قیمت آن و یا فرایندی که به کاهش فروش نفت ایران منجر شود آثار خود را در محیط اجتماعی و ساختار سیاسی به جا می‌گذارد.

وابستگی ایران به درآمدهای نفتی و نوسان‌های حاصل از سیاست و اقتصاد جهانی، ناپایداری‌های مرحله‌ای تأثیرگذار بر ساختار سیاسی ایران را اجتناب‌ناپذیر ساخته است. برخی از تحلیلگران از جمله دیویس بر این اعتقادند که رکود اقتصاد جهانی در نیمه دوم دهه ۱۹۷۰ آثار خود را بر ساختار و فرایندهای سیاسی کشورهایی همانند ایران به جا گذاشته است. هر گزینه مربوط به اقتصاد بین‌الملل، سیاست جهانی و تحولات فناورانه را باید در زمره نشانه‌های تغییر و دگرگونی در کنش گروه‌های اجتماعی ایران دانست که این امر در نهایت منجر به پیچیدگی فزاینده ساختار سیاسی در ایران می‌شود.

شکل‌بندی دولت در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران تحت تأثیر انقلاب اسلامی و موج‌های اجتماعی ناشی از انقلاب قرار گرفته است. نظریه‌پردازانی مانند «آلکسی دو توکویل» تلاش کردند تا رابط بین ساخت اجتماعی، انقلاب و تحولات ساختاری دولت را بعد از پیروزی انقلاب تبیین کنند. چنین رویکردی ماهیت عام و فراگیر دارد. هر کشوری به لحاظ ساختاری دارای روایت و ساز و کارهای کنش اجتماعی منحصر به فرد است. بنابراین باید شکل‌بندی و سیاستگذاری دولت و قدرت سیاسی در ایران را براساس زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و ساختاری تبیین کرد.

در این ارتباط، نظریه‌پردازانی همانند ارنست گلنر ادعا می‌کنند که در جامعه اسلامی به دلیل قداست حکومت و یگانگی ایمان واحد، ساختار قدرت سیاسی ماهیت متمرکز دارد. در این کتاب تلاش شده تا تحول ساختار قدرت در ایران بررسی شود. رهیافت‌های مختلفی از سوی نظریه‌پردازان مسائل ایران و موضوعات مربوط به انقلاب اسلامی ارائه شده است. اکثریت قریب به اتفاق چنین راهبردهایی در تبیین زاویه خاصی از دولت در ایران اختصاص یافته است. در این کتاب تلاش شده است تا در وهله نخست چنین رهیافت‌هایی با ذکر امانت علمی و پژوهشی تبیین شود، در وهله دوم براساس تحلیل تاریخی و ساختاری نشان داده شده است که ایران روایت کاملاً متفاوتی در مقایسه با سایر کشورهای خاورمیانه دارد.

تحول دولت در ایران تابعی از ضرورت‌های ساختاری و مبانی فرهنگی بوده است. نشانه‌های ساختار اقتصادی ایران که مبتنی بر تولید و صادرات نفت است، بر ماهیت و عملکرد دولت تأثیر به جا گذاشته

است. نشانه‌های قدسی انقلاب اسلامی ایران در زمره عوامل تعیین‌کننده تأثیرگذار بر دولت و شکل‌بندی ساختاری آن است. در حالیکه هرگونه قالب فرهنگی و ایدئولوژیک نیازمند ساختار اجتماعی و اقتصادی خاص خود است. ساختار و فرآیند تصمیم‌گیری دولت در هر کشوری تابعی از ضرورت‌های سیاسی است. تغییر در قانون اساسی ایران در سال ۱۳۶۸ را باید به‌عنوان نشانه‌ای از ضرورت‌های اجتماعی، سیاسی و ساختاری در شکل‌بندی دولت و توزیع قدرت در ساختار سیاسی ایران دانست. طبیعی است که چنین روندی می‌تواند در دوره‌های دیگر نیز بازتولید شود. بنابراین دولت در ایران اگرچه ماهیت قدسی دارد، اما واقعیت‌های ساختاری با نشانه‌های هنجاری و مفاهیم ایدئولوژیک پیوند می‌یابد. چگونگی پیوند چنین مفاهیمی در ساختار سیاسی ایران در این کتاب بررسی و تحلیل شده است.